

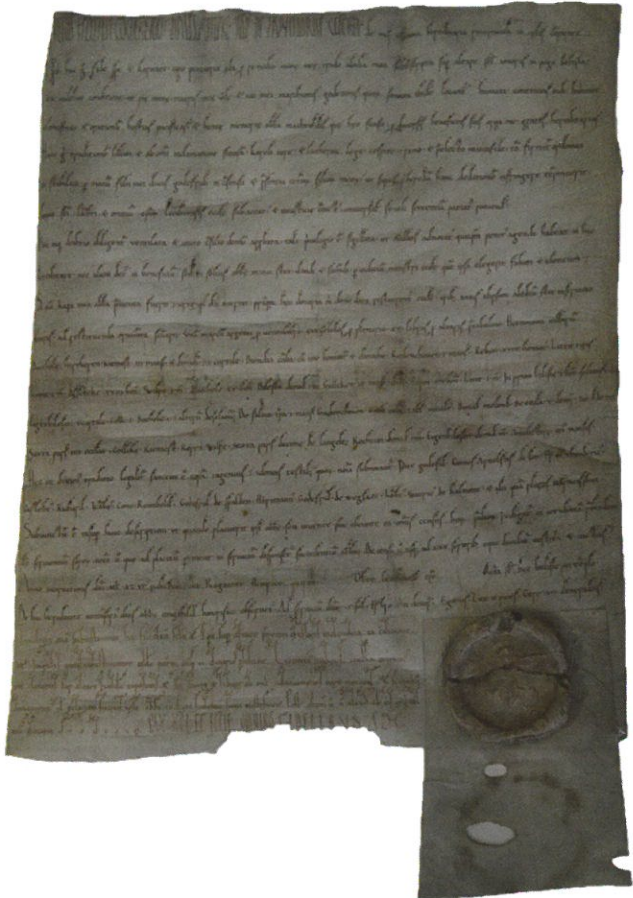
Een bulle van paus Adrianus I (772-795) in Munsterbilzen

Rombout Nijssen en Marco Fasulo

In de lente van 2020 vond Marco in een weiland in Munsterbilzen een loden bulle van paus Adrianus of Hadrianus I¹. Adrianus I was paus van 772 tot 795. Bij het begin van zijn pontificaat werd hij geconfronteerd met een aanval van de Longobarden op de pauselijke staat. In plaats van hulp te vragen aan de keizer in Byzantium, zoals zijn voorgangers dat gewoon waren te doen, richtte Adrianus zich tot de nieuwe opkomende grootmacht in het westen: de Franken en hun koning Karel de Grote. Karel de Grote nam de gelegenheid te baat om de Longobarden te verslaan en zich van hun koninkrijk meester te maken. Deze heroriëntatie van de pausen, die hun aandacht verlegden van het oosten naar het westen, wordt wel eens de *Frankische wending* genoemd. De pausen keken voortaan niet alleen voor hulp naar het westen, zij gingen zich ook actiever inlaten met het kerkelijk leven in het westen.

Een bulle is een loden zegel waarmee in de middeleeuwen en ook lang daarna documenten die uitgingen van de pauselijke kanselarij gezegeld werden. Anders immers dan wereldlijke vorsten en heren, die om de echtheid ervan te verzekeren hun documenten voorzagen van een zegel in was, gaf de pauselijke kanselarij de voorkeur aan zegels in lood.

Als je weet dat het oudste archiefdocument dat in de provincie Limburg bewaard wordt, dateert van 1096, dan begrijp je dat de vondst van een zegel dat aan het einde van de achtste eeuw aan een document bevestigd werd, een belangrijk feit is.



De oorkonde van 1096

¹ De auteurs danken Kris Didden en Paul Callewaert, die de eersten waren om op de facebookpagina van Metaaldetectie Vlaanderen deze bulle te identificeren. Zij waren het ook die de eerste overtuigende argumenten voor de echtheid van deze bulle aanbrachten.

Het oudste Limburgse archiefstuk, een document dat deel uitmaakt van een archief, en dat daar wellicht altijd deel van uitgemaakt heeft, is een oorkonde van 1096. Zij behoort tot het archief van het stift van Munsterbilzen en kwam tot stand in het kader van de voor-

bereiding van de eerste kruistocht. In deze oorkonde verklaart Ida van Boulogne, de moeder van Godfried van Bouillon, die de eerste kruistocht leidde, dat zij bepaalde landerijen overdraagt aan het stift van Munsterbilzen.



Zegel op de oudste Limburgse oorkonde

In de achtste eeuw staat het model van de pauselijke bullen nog niet vast. Later zal de ene paus na de andere zegelen met een bulle waarop aan de ene zijde de hoofden van Sint-Paulus en Sint-Petrus staan afgebeeld met de letters SPA en SPE, en aan de andere zijde de naam van de paus, de letters PP en het nummer dat aangeeft de hoeveelste paus met die naam hij is.



Ten tijde van paus Adrianus I was het model van de loden pauselijke zegels met de hoofden van Sint-Petrus en Sint - Paulus nog niet vastgesteld. Op het zegel dat Marco vond staat op een zijde, op een veld dat afgeboord is met een sierlijn, op drie regels de legende HA dRIA NI, wat "van Hadrianus" betekent. Op de andere zijde staat, eveneens op een

rond veld dat met een sierlijn afgeboord is, op twee lijnen de legende PA PAE, wat "paus" betekent. Deze bulle weegt 39,80 gram en haar diameter meet 32 mm. In 2012 publiceerde de Spaanse professor J.M. de Francisco Olmos een tekening van een bulle van paus Adrianus I die licht afwijkt van het exemplaar uit Munsterbilzen².



Het is verleidelijk om deze pauselijke bulle in verband te brengen met het stift van Munsterbilzen. Het stift was tot aan zijn afschaffing in 1795-1797 een organisatie waarin kanunnikessen samenleefden en zich zoals kloosterzusters aan de dienst van God wijdten. Anders dan kloosterzusters behielden

kanunnikessen een grote vrijheid en zelfstandigheid. Het gemeenschapsleven was in een stift of vrouwenkapittel minder intensief dan in een klooster en de leden ervan genoten een grotere vrijheid als zij weer uit de gemeenschap wilden treden en het stift wilden verlaten.

²Het artikel waarin de professor de tekening van de bulle publiceerde staat op internet: J.M. de Francisco Olmos, *El sello de plomo en la Cancilleria pontifica. Origen y evolución*, p. 206: https://www.ucm.es/data/cont/docs/446-2013-08-22-2012_separata%20francisco_FALTA%20DEPOSITO%20LEGAL.pdf

De *vita* of levensbeschrijving van de heilige Landrada³, die omstreeks 1100 geschreven werd door abt Diederik van de abdij van Sint-Truiden, meldt dat de zustersgemeenschap in Munsterbilzen in de zevende eeuw gesticht werd door de heilige Landrada. Verschillende auteurs stelden deze versie van de stichting van wat later het stift werd niet in vraag. In 1849 publiceerde Joseph Wolters in Gent een studie over de geschiedenis van het kapittel, die hij voor een groot stuk vulde met een navertelling van de geschiedenis van de heilige Landrada⁴. In de inleiding van zijn inventaris van het toen in het Rijksarchief in Hasselt bewaarde deel van het archief van het stift van Munsterbilzen houdt ook Henri Van Neuss het bij het stichtingsverhaal van de heilige Landrada⁵. Bijna een eeuw later publiceerde René Vanheusden zijn bijdrage over Munsterbilzen in *Monasticon Belge*, waarin ook deze vorser geen afstand nam van de theorie over de stichting in de zevende eeuw⁶.

De meest recente publicaties over de geschiedenis van de vrouwengemeenschap in Munsterbilzen situeren de stichting echter pas eeuwen later. Michel en Johan Van der Eycken stellen in hun in 2000 gepubliceerde studie op basis van de publicatie van de resultaten van archeologisch onderzoek vast dat er op de site van het stift *resten uit de Karolingische en pre-romaanse periode voorhanden waren, hetgeen de oorsprong van het stift zeker tot in de 9^{de} of ten laatste de tiende eeuw doet opklimmen*⁷. Twee jaren later situeert Michel Van der Eycken de stichting van het kapittel te Munsterbilzen op basis van *het recente onderzoek vermoedelijk in de 10^{de} eeuw*⁸.

Het feit dat in Munsterbilzen, weliswaar buiten archeologische context, een bulle van het einde van de achtste eeuw gevonden werd geeft aan dat er in de omgeving van Munsterbilzen in die tijd een persoon of een organisatie actief was, die de pauselijke administratie betrok in beslissingen die hem, haar of die organisatie aangingen. Wanneer de pauselijke administratie een bulle uitvaardigde waarin onderwerpen

van regionaal of plaatselijk belang geregeld werden, dan gebeurde dat dikwijls op vraag van de betrokkenen. Het is niet waarschijnlijk dat men in de achtste eeuw in Rome op eigen initiatief beslissingen nam over situaties in Munsterbilzen of in de omgeving van wat nu Munsterbilzen is. Dat betekent meteen ook dat er destijds in de omgeving van Munsterbilzen een persoon of organisatie actief geweest moet zijn die in staat was om contact te leggen met de pauselijke kanselarij, die een zaak daar onder de aandacht wist te brengen en zelfs een officiële beslissing wist af te dwingen. Zou de oorsprong van het stift dan toch dichter bij Landrada's tijd liggen dan de tiende eeuw?

³*Vita Landradae Belisiensis*, in *Acta sanctorum*, Jul., II (1721) 623-624, n. 27-29.

⁴ J. Wolters, *Notice historique sur l'ancien chapitre de chanoinesses nobles de Munsterbilzen*, Gent, 1849.

⁵ H. Van Neuss, *Inventaire des archives du chapitre noble de Munsterbilzen*, Brussel, 1887.

⁶ R. Vanheusden, *Abbaye de Munsterbilzen*, in *Monasticon Belge. VI. Province de Limbourg*, Luik, 1976, p. 103-130.

⁷ J. en M. Van der Eycken, "Wachten op de prins..." *Negen eeuwen adellijk damesstift Munsterbilzen*, Bilzen, 2000.

⁸ M. Van der Eycken, *Inventaris van het archief van het adellijk damesstift van Munsterbilzen*, Brussel, 2002.